

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

46

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL
PAPERS

46

Belgrade 2024

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ
46

Београд, 2024

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Владимир Пиштало, главни и одговорни уредник (Београд)

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић, уредник (Београд)

Др Владан Тријић, секретар Одбора (Београд)

Проф. др Аксинија Џурова, инострани члан САНУ (Софија)

Анатолиј Турилов, инострани члан САНУ (Москва)

Катарина Мано-Зиси (Београд)

Др Јасмина Недељковић (Београд)

Проф. др Драгана Новаков (Нови Пазар)

Др Драган Пурешић (Београд)

EDITORIAL BOARD

VLADIMIR PIŠTALO, Ph.D., editor-in-chief (Belgrade)

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)

VLADAN TRIJIĆ, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)

AKSINIA DŽUROVA, SASA foreign member (Sofia)

ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)

KATARINA MANO-ZISI (Belgrade)

JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D. (Belgrade)

DRAGANA NOVAKOV, Ph.D. Associate Professor (Novi Pazar)

DRAGAN PUREŠIĆ, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић

Др Владан Тријић

Др Миланка Убипарип

Мр Душица Грбић

REVIEWERS

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Professor

VLADAN TRIJIĆ, Ph.D.

MILANKA UBIPARIP, Ph.D.

DUŠICA GRBIĆ, MA

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* остварено је уз финансијску помоћ Министарства културе Републике Србије.

САДРЖАЈ/CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

- Мирослав А. Лазић*
ХРОНОЛОГИЈА ПАЛЕОТИПА ИЗ ПРВОГ ИЗДАВАЧКОГ ЦИКЛУСА БОЖИДАРА ВУКОВИЋА 11
Miroslav A. Lazić
THE CHRONOLOGY OF PALEOTYPES
FROM THE FIRST PUBLISHING CYCLE OF BOŽIDAR VUKOVIĆ 51
- Жанна Леонидовна Левшина*
О КНИГАХ И КНИЖНИКАХ КРУГА АРХИМАНДРИТА ТРОИЦКОГО МОНАСТЫРЯ В СЛУЦКЕ
ИОСИФА (БОЛГАРИНОВИЧА) 59
Zhanna L. Levshina
ABOUT BOOKS AND SCRIBES FROM THE ENVIRONMENT OF ARCHIMANDRITE
OF THE TRINITY MONASTERY IN SLUTSK JOSEPH (BULGARINOVICH) 76
- Милена Марџиновић*
ПРАЗНИЧНИ МИНЕЈ БОЖИДАРА ВУКОВИЋА (1538) ИЗ ЦРКВЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ У БАРУ..... 87
Milena Martinović
BOŽIDAR VUKOVIĆ'S FESTAL MENAION (1538)
FROM THE CHURCH OF ST. NICHOLAS IN BAR..... 98
- Драѓана Новаков*
ЖЕНСКА ИМЕНА СЛОВЕНСКОГА ПОРЕКЛА У ПОМЕНИКУ МОНАСТИРА СОПОЋАНА..... 107
Dragana Novakov
FEMALE NAMES OF SLAVIC ORIGIN IN THE SPOČANI MONASTERY
COMMEMORATING BOOK..... 124
- Александар Ђеклић*
КО ЈЕ БИО НИКОДИМ – ПИСАЦ ХИЛАНДАРСКЕ СЛУЖБЕ И ЖИТИЈА СВЕТОМ АХИЛИЈУ..... 125
Aleksandar Ćeklić
WHO WAS NICODEMUS – THE AUTHOR OF HILANDAR'S
THE SERVICE AND LIFE OF SAINT ACHILLIUS 144

НАУЧНИ ЖИВОТ

Алекса М. Карајић

ДВАНАЕСТИ ЛЕТЊИ ИНСТИТУТ СЛОВЕНСКОГ СРЕДЊОВЕКОВЉА

(12th Biennial Medieval Slavic Summer Institute, The Ohio State University,

Columbus, Ohio, USA) 151

71
С П С Т И Т Г

ЗНАТЕЛО БѢ СЛОВА
БѢ КЪ БОУ И БѢ
СЕ БѢ ИСКОНН КЪ
ТѢ МЪ БЫШЕ
ГО, НИ ТО ЖЕ
БЫТЬ ВЪ
ТѢ БѢ И ЖИВОТЬ БѢ
ІЛВКѢ И СВѢТЬ ВЪ
ВТНТСЕ И ТѢ МЪ АЕТ

ПРАЗНИЧНИ МИНЕЈ БОЖИДАРА ВУКОВИЋА (1538) ИЗ ЦРКВЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ У БАРУ

МИЛЕНА МАРТИНОВИЋ*

Апстракт: У Атеље за конзервацију папира Народног музеја Црне Горе на Цетињу доспио је један примјерак *Празничној минеја* Божидара Вуковића, штампан у Венецији 1538. године. Овај примјерак је риједак будући да садржи илустрације штампане у боји и представља јединствен такав случај на просторима бивших српских земаља уз још један примјерак, који се чува у Манастиру Крка (Сјеверна Далмација). Рад се бави описом књиге и њеном конзервацијом.

Кључне ријечи: Божидар Вуковић, штампар, илустрација у боји, *Празнични минеј*, Дечани, Бар, Венеција

Штампарија Божидара Вуковића и продукција његових издања одавно су предмет научних и стручних изучавања.¹ То су књиге које су биле намијењене за литургијску употребу у Православној цркви. Један од најзахтјевнијих подухвата ове штампарије било је штампање *Празничној минеја* (*Саборника*).

У штампарији Божидара Вуковића одштампано је више стотина примјерака *Празничној минеја*.² Познато је да се до данас сачувало око 220 примјерака. Књига је штампана на различитим материјалима,

* Милена Н. Мартиновић, Народни музеј Црне Горе, Цетиње, 65mmartinovic@gmail.com

¹ О Божидару Вуковићу и његовој продукцији штампаних књига постоји бројна старија и новија литература: Медаковић 1958, 189–195; Немировски 1993, 206–208; Маринковић 1989; Лазић 2013, 49–101; Лазић 2018, 17–39; Немировский 2009–2012, и др. На основу до тада необјављених докумената, детаљну студију о животу, раду и штампарској дјелатности Божидара Вуковића објавио је Мирослав Лазић: Лазић 2022.

² О *Празничном минеју*: Радичевић 1885, 1211–1213, 1241–1244; Грујић 1935, 231–232; Медаковић 1958, 204–207; Радојичић 1950, 354–356; Чурчић 1991, 161–164; Чурчић 2000, 203–206; Pelosi 2018, 117–136. Немировский 1993, 175–176; Грбић

пергаменту и хартији, као и са илустрацијама штампаним у црнобијелој или колорисаној техници.³ За рад на овој књизи Божидар Вуковић је ангажовао Дечанског монаха Мојсија.⁴ Претпоставља се да су послове око штампања обављали два његова помоћника, Теодор и Генадије. Божидар Вуковић је био наручилац књиге и финансијер цијелог подухвата, што је и написао у предговору овог издања. У поговору, настанак књиге описао је монах Мојсије.⁵ Штампање књиге започето је у Дечанима 11. јуна 1536. године, а завршено 19. јануара 1538. у Венецији.

Недавно је у Атеље за конзервацију папира Народног музеја Црне Горе на Цетињу стигао један примјерак *Празничној минеја* из штампарије Божидара Вуковића који је дуго био заборављен и о коме се готово ништа није знало.

Наиме, још давне 1979. године, послје земљотреса који је 16. априла те године погодио Црну Гору, при чему је највише било погођено црногорско приморје, тадашњи предсједник Барске општине, Чедомир Ратковић, заједно са проф. Николом Дамјановићем, пронашао је у Цркви Св. Николе у Старом Бару, на поду цркве, између гомила оштећених докумената и књига, један примјерак *Празничној минеја*. Књига је 30 година касније, по казивању Чедомира Ратковића, пронађена у Парохијском дому и од тада до данас бивши општински предсједник се упорно залагао за њену конзервацију, јер је претрпјела знатна оштећења од земљотреса. Захваљујући митрополиту црногорско-приморском Јоаникију и пароху барском Слободану Зечевићу, књига је коначно, након више од 50 година, конзервирана у Народном музеју Црне Горе и тако сачувана од даљег пропадања.⁶

Овај примјерак смо детаљно прегледали и установили да је веома риједак, јер садржи илустрације штампане у боји, те заједно са

2022, 69–86; Суботин-Голубовић 2020, 261–277; Наумов 2018, 75–118; Грбић, Минчић-Обрадовић, Шкорић 1994, 41–54.

³ Суботин-Голубовић 2020, 263 (са релевантном литературом).

⁴ Која су била задужења монаха Мојсија приликом штампања ове књиге није познато: да ли је био уредник издања, редактор текста или је слагао слова, не може се прецизно утврдити: Суботин-Голубовић 2020, 263.

⁵ Детаљно: Суботин-Голубовић 2020, 264 (са старијом и релевантном литературом).

⁶ Податке о судбини овог примјерка нам је лично испричао бивши предсједник општине Бар Чедомир Ратковић, а посвједочио проф. Никола Дамјановић, који живи у Београду.

примјерком који се чува у Манастиру Крка представља, за сада, једине књиге штампане на овај начин на просторима бивших српских земаља.⁷ Примерак Вуковићевог *Минеја* који је пронађен у Бару штампан је на ручно рађеној хартији високог квалитета, док је примјерак из Манастира Крке штампан на пергаменту.

Књигу смо добили у изузетно лошем стању. Око тридесет листова са почетка и педесетак с краја књиге били су неповезани, прашњави, задрљани воденим мрљама и механичким оштећењима. Највећу штету је претрпио повез, који се састојао од даске пресвучене тамном кожом, од које су само остали фрагменти. Даска је вјероватно од притиска напукла на више мјеста и деформисана. Прије рада на санирању овог примјерка *Празничној минеја* археографски смо га описали.

Опис књиге⁸

Књига је на папиру, броји 424 листа димензија 278 × 187 мм; штампана је двостубачно. Текст је отиснут у двобојној штампи (црна и црвена), са илустрованим представама црквених празника штампаним у боји. Недостају прва два листа; листови су обиљежени *азвједи* бројевима. Од 53 свешчице нијесу све потпуне, а поједини листови су накнадно лијељени и увезивани. Између треће и четврте свешчице налази се уметнути лог (дупла 24 свешчица из другог штампаног *Празничној минеја* Божидара Вуковића са једноставним црнобијелим дрворезима). Књига је штампана црквенословенским језиком српске редакције, 1536–1538 године. Величина слова варира, те се нешто ситнија налазе на листовима 220, 221, 225 и 232, као у неким другим примјерцима (Дечани И 2, МСПЦ Грујић 275, венецијански примјерак и примјерак из Титела).⁹ Међутим, код примјерка из Бара спорадично се налазе

⁷ Примјер луксузног издања са илустрацијама у боји, штампаног на пергаменту, је сте примјерак некадашње старе Народне библиотеке у Београду бр. 22, нестао после Првог свјетског рата (данас се налази у Даблину – *The Chester Beatty Library*).

⁸ *Празнични минеј* је археографски описан: Грбић, Минчић-Обрадовић, Шкорић 1994, 41–42. Садржај и распоред служби се такође налази у раду Т. Суботин-Голубовић: Суботин-Голубовић 2020, 267–270. У опису књиге износимо само одређене специфичности нашег примјерка, које се односе на извјесне разлике у погледу штампања и историјата у односу на друге познате примјерке.

⁹ Три примјерка је открио Немировски, а четврти Симонета Пелуси у библиотеци Марчана у Венецији, о чему постоје објављени радови Е. Немировског, Л. Чурчића

ситнија слова и у другим дјеловима текста, почев од листа 132 до 424. Оваква врста штампе се појављује уз неке дјелове служби одабраним црквеним празницима. Идентично стање је запажено у још два примјерка *Празничној минеја*: први се налази у збирци штампаних књига Манастира Хиландар бр. 51, а други у колекцији штампаних књига Библиотеке Матице српске.¹⁰ Упоредивши наш примјерак са дигитализованом копијом примјерка из Библиотеке Матице српске, установили смо да су дјелови текста са ситнијим штампаним словима идентични. Да ли постоји још оваквих примјерака и који је разлог ове појаве, заслуживало би посебну анализу, а самим тим и посебну студију.

Барски примјерак садржи за веће празнике илустровани колорисани дрворез, са представом празника који се тог дана слави. Колорит је разноврстан, заступљени су сви тонови сликарске палете, а највише зелени. На више мјеста изнад текста, кад се ради о значајнијим празницима, налазе се флорални елементи и украсне заставице у зеленим, плавим и смеђим тоновима (нпр. Рођење Христово, Срећење, Стефан Дечански). Недостаје, односно исјечен је колорисани дрворез представе Успења Пресвете Богородице (15. август) и Св. великомученика Георгија (23. април). Такође недостаје украсна заставица с почетка текста Вуковићевог предговора, као и колорисани дрворез везан за службу Св. Симеона Столпника (1. септембар) и украсна заставица са грбом Божидача Вуковића.

У погледу садржаја, књизи недостаје предговор Божидача Вуковића,¹¹ а текст можемо пратити на листу 4а од ријечи: „⟨...⟩мь нашнмь. Къзлюбиль еси когносноє вѣшннє [...].“ Завршава се минејским дијелом.

и С. Пелуси, које у свом раду наводи Т. Суботин-Голубовић: Суботин-Голубовић 2020, 275.

¹⁰ Дјелове текста са ситнијим словима примјерка из Манастира Хиландар бр. 51 детаљно је описала Т. Суботин-Голубовић и том приликом је установила да је истовјетно стање запажено у примјерку који се чува у Библиотеци Матице српске: Суботин-Голубовић 2020, 276. Примјерак који се чува у Библиотеци Матице српске је дигитализован и може се наћи на сајту: Празнични минеј (Саборник) из 1538. године – Дигитална БМС (bms.rs) – сајт више пута посјећен, последњи пут 30. 9. 2024. Поред овог дигитализованог примјерка, у БМС се налазе још 17 примјерака. Неки су потпуни, неки непотпуни, али сви имају општу сигнатуру БМС Р Ср IV: Грбић, Минчић-Обрадовић, Шкорић 1994, 41–54.

¹¹ Предговор и поговор из *Празничној минеја* објавио је Љ. Стојановић: Стојановић 1902, 159–163 (бр. 493, 494). Исправку текста и ново читање са преводом на савремени српски језик објавио је М. Лазић: Лазић 2022, 284–298.

Недостају припијела одабраним празницима, стихологије, садржај, као и поговор монаха Мојсија. Када је у питању штовање српских светих, помињу се Св. Симеон (13. фебруар), Св. Сава (14. јануар) и Стефан Дечански (11. новембар). Од балканских светаца службу има Св. Петка (14. октобар). Структура и садржај за поједине празничне службе у Вуковићевом *Празничном минеју* су стабилне, такође има много светих и краћих служби, па је претпоставка да се на тај начин уредио већи број дана са службама мањег обима.¹²

ЗАПИСИ

Предлист: „Српска старина Божицара Вуковића Барске цркве” (лист који је био налијепљен на предњу корицу).

Лист 1а:

- Знати се кады почех слоужити Маркоу Ковачићу месеца июниа день 20.
- Знати се кады почех слоужити м... доубовици месеца июниа день 14.
- Знати се кады почех слоужити Маркоу Ковачићу месеца июниа день 3.
- Знати се кады почех слоужити Крста Боучетића месеца доугуста 6.

Лист 2а:

- Сна книга мнѣ раба Б(о)жного Георгіа Гвозденовића потписна роукою іеродонах Іоаникіе дечанац на 1835 април 26.
- На листовима 4а, 4б и 5а: Попа дмитра нванова подьретлоу беровића сот подгорнице б(о)гъ да прости лета г(оспод)на ѓ.џ.і.ѓ. (1719).

Ове записе је рашчитао др Горан Комар. Ево записа који нијесу обухваћени Комаровим читањем:

- На л. 363а, у 46. свешчици, запис протосинђела Филипа Радичевића: „Приликом каноничне посјете преосвећенога Митрополита Митрофана у Бар и у Улцињ ову сам старину српску описао. Бар 4 марта 1888 г., протосинђел Филип Радичевић”.
- Полеђина последњег листа: ђва певџ.кцвѣвоѡѡѡѡ? къ трговище лѣто ж’р. ві июлн ѓ. (7112=1604) – тајнопис („ова књига привеза се и окова у Трговиште 4. јула 1604. године”).¹³ Запис говори о томе да се књига једно вријеме налазила у Трговишту (највјероватније у Румунији).

¹² Тумачење и детаљну анализу служби, са могућим изворима из дијела рукописних минеја Дечанске збирке, видјети у: Судотин-Голубовић 2020, 266–275.

¹³ Тајнопис рашчитала Жана Левшина (РНБ), на чему јој најтоплије захваљујемо.

На основу записа може се претпоставити да је књига дуго кориштена за манастирске потребе јер је преповезана у Трговишту, 1604. године. Очито да је једно вријеме била у посједу попа Дмитра Беровића, поријеклом из Подгорице, затим извјесног Георгија Гвозденовића, који ју је 1835. добио од јеромонаха Јоаникија Дечанца, а да се од 1888. године налази у Сркви Св. Николе у Бару, посвједочио је потпис протосинђела Филипа Радичевића, који је описао књигу приликом каноничне посјете преосвећеног мирополита Митрофана Бана Бару и Улцињу.

КОНЗЕРВАТОРСКИ РАДОВИ НА КЊИЗИ

Прије конзервације *Празничној минеја* урађена су следећа испитивања: на неколико узетих узорака специјалном оловком (колориметријска метода) испитана је кисјелост.¹⁴ Тим путем је установљено да листови садрже оптималну, односно дозвољену границу кисјелости, тако да није било неопходно вршити неутрализацију папира¹⁵.

Одлучено је да се књига рестаурира традиционалном техником конзервације и рестаурације.¹⁶ Због стабилности средњег дијела књиге, закључено је да се не развезује потпуно, јер су средишњи листови добро очувани и механички стабилни. Развезало се првих 30 листава, и последњих 50, јер су расути и механички оштећени. Са листава су уклоњене залијепљене траке које су додате највјероватније неком давном рестаурацијом, можда приликом поновног увезивања књиге. Пажљиво су одлијепљени предлистови, на којима се налазе записи. Обије даске су одвојене, ради поправке и консолидације дрвета, а са

¹⁴ Дејство кисјелине на целулозу назива се кисјела хидролиза и зависи од водоникових јона, саме кисјелине, температуре, садржаја воде и миграција кисјелих производа у влакна целулозе. То се одражава на саму структуру целулозних влакана и њену деградацију, што узрокује слабење хартије и губитак њене еластичности: Petrović 2015, 64–65.

¹⁵ Неутрализација папира је процес откисјељавања папира, при чему се за водене растворе најчешће користи Баровљева метода. Баров је био хемичар и конзерватор, који је струци конзервације представио процес неутрализације: Barrow 1972.

¹⁶ О традиционалним методама конзервације и рестаурације постоји обимна старија и новија литература: Dadić, Sarić 1973; Радосављевић 1989; Радосављевић, Петровић 2000; Petrović 2015; Kosić, Mladićević 2011, 37–50, и др.

њих су пажљиво скинути фрагменти испуцале и оштећене оригиналне коже. Даљи поступак и ток конзервације и рестаурације је обухватио:

- дезинфекцију листова алкохолом (70%);
- механичко чишћење, меком четком и фином гумицом у праху (*Akawipe*) сваког листа појединачно;
- чишћење листова органским растварачима¹⁷ (медицинским бензином, али само маргине неразвезаног књижног блока);
- прање развезаних листова у топлој води са додатком неутралног сапуна и затим сушење на мрежицама и упијачима.¹⁸

Зацијепани листови, послје сушења, рестаурирани су пунијом јапанском хартијом, са обије стране листа, приближне граматуре оригиналном листу. Танким јапанским папиром (9 г/м²) учвршћени су логови и предлистови, као и поједине маргине листова који су трошни. Листови су сушени између упијача и најлон мрежица у ручно-механичкој преси. Поступак је поновљен више пута због постепеног сушења и отклањања заостале нечистоће. Затим су пажљиво увезани листови и налијепљени на неразвезани дио књиге, како с предње стране тако и са задње.¹⁹ Блок књиге је накнадно заштићен књиговезачком мрежицом да се не би осипали листови.

Даска која је дио повеза очишћена је алкохолом (70%) од праши-не и китована на мјестима напуклина. Фрагменти коже су очишћени алкохолом и глицерином (размјер 2 : 1), а затим замашћени коктелом за кожу да би се кожа ревитализовала.²⁰

За рестаурацију повеза користили смо рестаураторско платно црне боје, којим смо прекрили консолидовану даску и на платну налијепили фрагменте коже.

На овај начин, сваки детаљ изворног дијела књиге био је сачуван, укључујући и естетски изглед, који је задржао елементе старине.

¹⁷ Употреба органских растварача понекад може негативно утицати на обојени штампани материјал, изазивајући длијеђење бојене површине и губљење сјаја; више о чишћењу бојених површина: Црвењаков Кориолија, Гаџурић 2020, 78–80.

¹⁸ У топлој води су потапани у трајању до 10 минута.

¹⁹ О начину повезивања српских средњевјековних књига: Младићевић, Тошић, Косић 2015, 113–116; Теклић 2010, 7–19; Konstantinos 1993, 239–268; Szimaji 1999.

²⁰ За ревитализацију кожных повеза користе се разни коктели који се могу направити у лабораторији за конзервацију, од којих се најчешће користи паста *British Museum* (BML): видјети Hamilton 1999, 29.

За лијепљење листова коришћен је метилцелулозни лијепак²¹ у комбинацији са скробним, а за повез је коришћено књиговезачко љепило на бази скроба.

На крају је дато упутство о начину даљег чувања и излагања књиге.

²¹ Молекули метилцелулозе продужавају ланце целулозе скраћене старењем и повезују влакна. Добро је ако је број полимера нижи од 40 јер онда метилцелулоза лакше продира у папир и повезује влакна целулозе: Mladićević, Tošić, Kosić 2015, 110 (са релевантном литературом).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Празнични минеј Божидара Вуковића, Црква Св. Николе, Бар

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Празнични минеј (Саборник) из 1538. године – Дигитална БМС (bms.rs)

ЛИТЕРАТУРА

Грбић, Минчић-Обрадовић, Шкорић 1994: Д. Грбић, К. Минчић-Обрадовић, К. Шкорић, *Ћирилицом шћамћане кћиће 15–17. века Библиотћекe Маћице срћске*, Нови Сад 1994.

Грбић 2022: Д. Грбић, *Празнични минеј Божидара Вуковића из Хиландарске ћеле Кожине*, Археографски прилози 44 (2022), 69–86.

Грујић 1935: Р. Грујић, *Јусови у Божидаревом зборнику шћамћаном у Венецији 1536–1538 ћод*, Гласник Скопског научног друштва XIV (1935), 8, 231–232.

Королија-Црквењаков, Гацурић 2020: Д. Королија-Црквењаков, С. Гацурић, *Чишићење слика и грућих ћолихромних ћовршина*, Нови Сад 2020.

Коцић, Младићевић 2012: К. Коцић, Ж. Младићевић, *Конзервација и ресћаурација шћамћанои маћеријала у Народној бидлиотћекe Србије*, Глас Библиотеке 18 (2012), 37–50.

Лазић 2013: М. Лазић, *Измећу ћаћриотћизма, ћобожностћи и ћирћовине: моћиви издавачке делатћностћи Божидара Вуковића*, Археографски прилози 35 (2013), 49–101.

Лазић 2018: М. Лазић *Божидар Вуковић измећу стћварностћи и констћрукије*, Црквене студије 15 (2018), 17–39.

Лазић 2022: М. Лазић, *Божидар Вуковић. Измећу истћорије и имаћинације*, Београд 2022.

Маринковић 1989: Б. Маринковић, *Библиографичја о нашем ћириличком шћамћарстћиву, шћамћаријама и кћићама XV, XVI, и XVII стћолећа*. Друга кћига. *Божидар и Вићенцо Вуковић*, Цетиње 1989.

Медаковић 1958: Д. Медаковић, *Графика срћских шћамћаних кћића XV–XVII века*, Београд 1958.

Наумов 2018: Н. Наумов, *Свећачник Божидара Вуковића*, Црквене студије 15 (2018), 75–115.

Немировски 1993: Ј. Љ. Немировски, *Издања Божидара и Вићенца Вуковића, Стефана Мариновића, Јакова од Камене Реке, Јеронима Зајуровића, Јакова Крајкова, Ђованија Антионија Рамџаџеџа, Марка и Бартоломеја Ђинамија (1519–1638)*, Цетиње 1993.

Немировский 1993: Е. Немировский, *Неизвестный вариант Сборника (Празничной минеи) 1538 года*, Зборник Матице српске за славистику 43 (1993), 175–176.

Немировский 2009–2012: Е. Л. Немировский, *Славянские издания кирилловского (церковнославянского) штрифта 1490–2000*. Инвентарь сохранившихся экземпляров и указатель литературы. Vol. 2. I. 1551–1592, Москва 2009–2012.

Радојичић 1950: Ђ. Сп. Радојичић, *Књије на ѱерџаменџу из шџџамџарије Божидара Вуковића*, Историјски записи VI/7–9 (1950), 354–356.

Радосављевић 1989: В. Радосављевић, *Зашиџиџа и чување архивске и дџблиоџџечке грађе*, Београд 1989.

Радосављевић, Петровић 2000: В. Радосављевић, Р. Петровић, *Конзервација и ресџаураџија архивске и дџблиоџџечке грађе и музејских ѱредмеџа од шџексџиџила и коже*, Београд – Нови Сад 2000.

Суботин-Голубовић 2020: Т. Суботин-Голубовић, *Сасџџав Празничној музеја Божидара Вуковића и њеџови рукоџисни извори*, Ricerche slavistiche, Nuova serie vol. 3 (LXIII) (2020), 261–278.

Чурчић 1991: Л. Чурчић, *Саборник Празнични минеј Божидара Вуковића из 1536–1538. на џлавој харџиџији*, Зборник матице српске за славистику 41 (1991), 161–164.

Чурчић 2000: Л. Чурчић, *Два џрилоџа Јевџенија Л. Немировскоџа о варијанџи Саборника – Минеја (џразничној) Божидара Вуковића из 1536–1538*, Годишњџак Библиотеке Матице српске за 2000 (2000), 203–206.

Ђеклић 2010: А. Ђеклић, *Повез Минхенској џсалџиџира*, Зборник Музеја примењене уметности 06 (2010), 7–19.

Barrow 1972: W. Barrow, *Manuscripts and Documents: The Deterioration and Restoration*, Charlottesville 1972.

Dadić, Sarić 1973: V. Dadić, E. Sarić, *Osnove zaštite bibliotečke građe*, Zagreb 1973.

Hamilton 1999: D. L. Hamilton, *Methods of Conservating Archaeological Material Underwater Sites*, Texas 1999.

Konstantinos 1993: H. Konstantinos, *A Research on Structural Elements of Byzantine Bookbinding*, Ancient and Medieval Book Materials and Techniques: Studi e Testi 358/2 (1993), 239–268.

Mladićević, Tošić, Kocić 2015: Ž. Mladićević, T. Tošić, K. Kocić, *Konzervacija i restauracija srednjovjekovnih ćirilskih rukopisa u Konzervatorskom laboratoriju Narodne knjižnice Srbije*, Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 3/4 (2015), 101–118.

Pelusi 2018: S. Pelusi, *Edizione in cirillico dei secoli XVI e XVII in Biblioteca Nazionale Marciana*, Црквене студије 15 (2018), 117–136.

Petrović 2015: R. Petrović, *Preventivna konzervacija arhivske građe i bibliotečke građe*, Beograd 2015.

Szirmai 1999: J. A. Szirmai, *The Archeology of medieval bookbinding*, London – New York 1999.

BOŽIDAR VUKOVIĆ'S FESTAL MENAION (1538)
FROM THE CHURCH OF ST. NICHOLAS IN BAR

MILENA MARTINOVIĆ

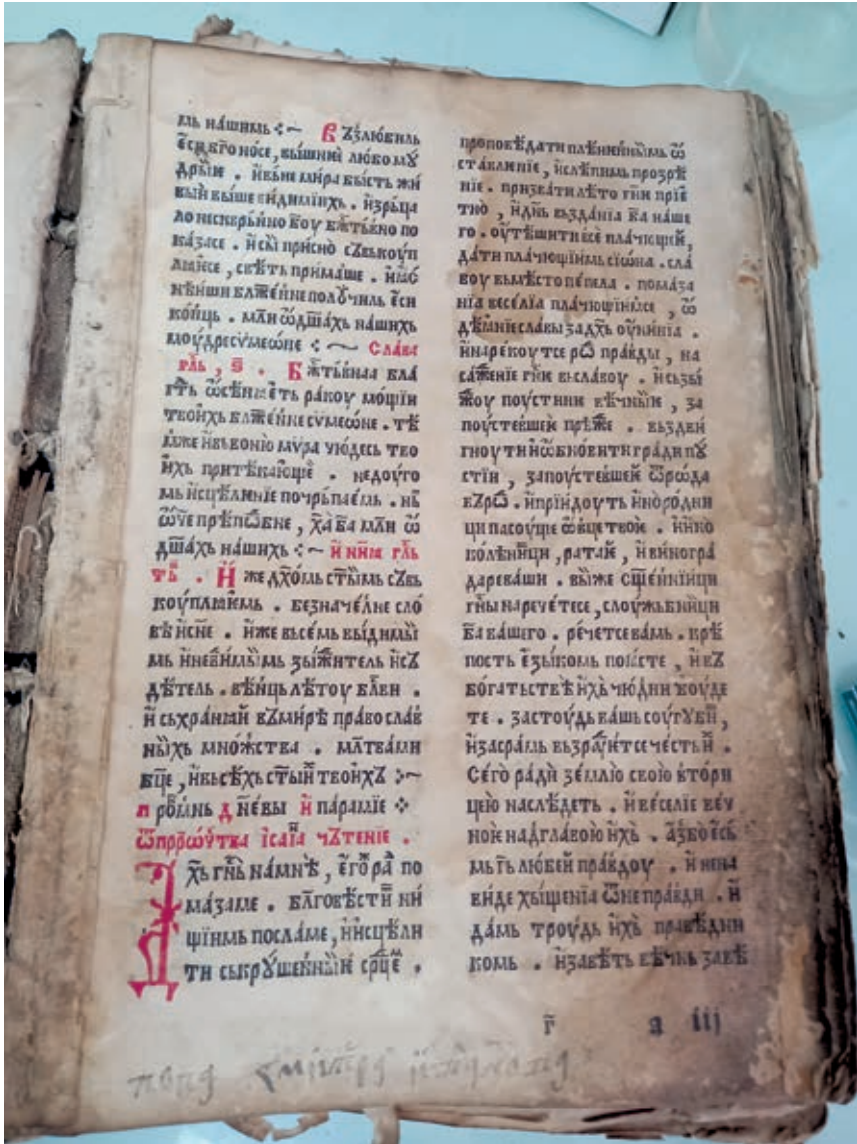
The printing house of Božidar Vuković printed several copies of the *Festal Menaion*. Printing began at Dečani on 11th June 1536 and ended on 19th January 1538 in Venice.

The Atelier for Paper Conservation of the National Museum of Montenegro in Cetinje recently acquired a copy of the *Festal Menaion* printed by Božidar Vuković, which had hereto remained forgotten and almost unknown. We have minutely examined the copy of the printed book and ascertained that it is a very rare book, which contains color-printed illustrations and, alongside a printed copy at the Krka Monastery, represents the only known book printed in this way in the former Serbian lands. Intriguingly, the uneven sizing of the printed letters in some texts pertaining to eikoi, prologue vitae, paroimia, liturgical guidelines, and Little Vespers is identical to the printed copies held at Hilandar (Hilandar 51) and the Library of Matica Srpska (BMS, PCp IV). The copy we have acquired is in a very poor state of repair; having been mechanically damaged in the earthquake that struck Montenegro in 1979, it has awaited conservation and reparation ever since. The book was conserved in 2023 using the traditional conservation and restoration techniques at the Atelier for Paper Conservation of the National Museum of Montenegro in Cetinje. Owing to the efforts of the former president of the Municipality of Bar, Čedomir Ratković, and the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral of the Serbian Orthodox Church, after more than 50 years, the book is finally available to scholars and experts as a specimen that can contribute to our knowledge about the printing activity of Božidar Vuković.

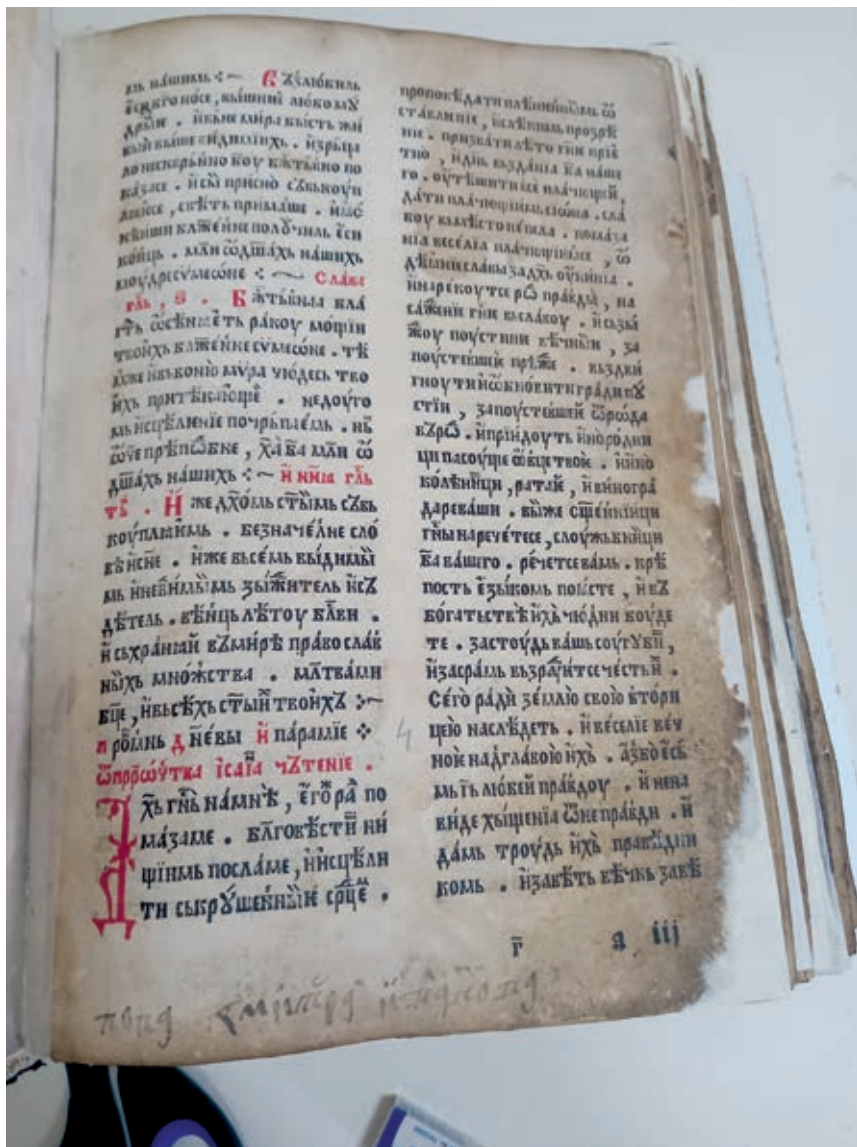
Keywords: Božidar Vuković, printer, color illustration, *Festal Menaion*, Dečani, Bar, Venice

Сл. 1. Књижни блок прије конзервације

Сл. 2. Лист 4а прије конзервације и реставрације

Сл. 3. Лист 4а посліје конзервације и рестаурације

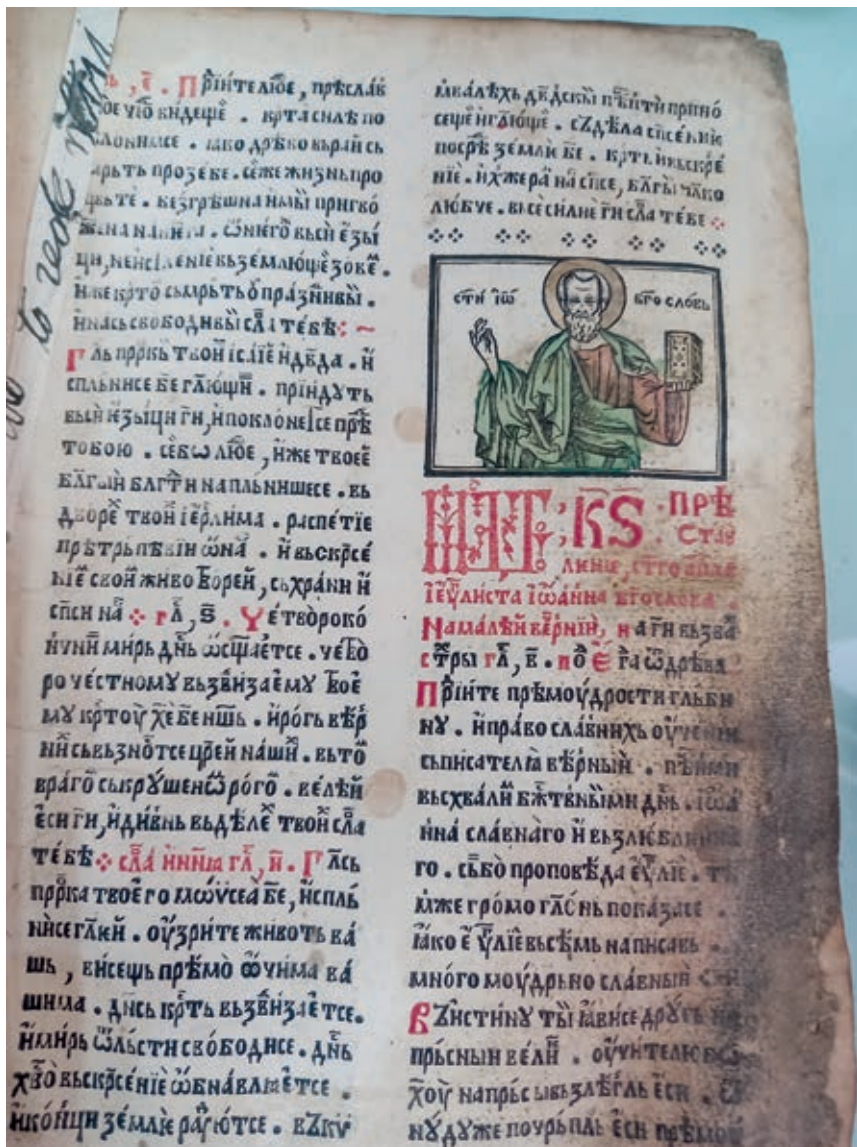
Сл. 4. Књижни блок после конзервације и рестаурације

Сл. 5. Света Петка, колорисани дрворез

Сл. 6. Богородица са Христом, колорисани дрворез

Сл. 7. Свети апостол и јеванђелиста Јован Богослов, колорисани дрворез

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
Зборник радова Одељења за археологију
Народне библиотеке Србије
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS
Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Издавач
Народна библиотека Србије
PUBLISHER
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Лектура и коректура
Јелена Витезовић
PROOFREADER
JELENA VITEZOVIĆ

Технички уредник
Мирослав Лазич
PUBLISHING EDITOR
MIROSLAV LAZIĆ

Штампа
RETRO PRINT, БЕОГРАД
PRINTED BY
RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж
300 примерака
CIRCULATION
300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије
Одељење за археологију
(за археолошке прилоге)
Скерлићева 1, 11000 Београд
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije
Odeljenje za arheografiju
(za Arheografske priloge)
Skerliceva 1, 11000 Beograd
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за археографију Народне библиотеке Србије = Archeographical papers : review of the Archeographical Department National Library of Serbia / главни и одговорни уредник Владимир Пишталo ; уредник Татјана Суботин-Голубовић. - 1979, бр. 1- . - Београд : Народна библиотека Србије, 1979- (Београд : Retro print). - 23 cm

Годишње. - Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 15982082

YU ISSN 0351-2819
UDK 091